

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง“การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าว ของชุมชนไทลื้อ บ้านลำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานภาพของสื่อพิธีกรรมสามปีสี่รวงข้าวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่และเปลี่ยนแปลงของพิธีสามปีสี่รวงข้าว 3) ศึกษาบทบาทหน้าที่ทางการสื่อสารของพิธีสามปีสี่รวงข้าวที่มีต่อปัจเจกและชุมชนในอดีตและปัจจุบัน 4) ศึกษาถึงกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของพิธีสามปีสี่รวงข้าว และ 5) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าว โดยใช้แนวคิดเรื่องสื่อพิธีกรรม แนวคิดเรื่องการสื่อสารกับการผลิตและผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ทฤษฎีหน้าที่นิยมและแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการศึกษาจากเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

ในการศึกษาวิจัยพิธีสามปีสี่รวงข้าวแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคก่อน พ.ศ. 2539 ยุคพ.ศ. 2539- 2544 และยุคพ.ศ. 2545-ปัจจุบัน โดยสถานภาพของพิธีสามปีสี่รวงข้าวในอดีต เป็นสื่อพิธีกรรมที่มีความเข้มแข็ง โดยมีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบ เนื้อหา คุณค่าและความหมายอย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากพิธีกรรมยังมิได้รับผลกระทบจากปัจจัยอื่นๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน ต่อมาในยุค พ.ศ. 2539-2544 ทำการศึกษาที่บ้านหนองบัว จังหวัดน่าน พบว่าพิธีสามปีสี่รวงข้าวอยู่ในสภาพที่เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะ เนื่องจากสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่งผลให้รูปแบบ เนื้อหาในพิธีกรรมฯ เริ่มมีการปรับเปลี่ยน และส่งผลทำให้คุณค่าและความหมายในพิธีกรรมฯเริ่มลดน้อยลงตามไปด้วย และในยุค พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน ทำการศึกษาที่บ้านลำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา พบว่าสถานภาพของสื่อพิธีกรรมสามปีสี่รวงข้าวในยุคนี้จึงอยู่ในสภาพที่ข้างนอกเข้มแข็งแต่ข้างในกลวง เนื่องจากรูปแบบและเนื้อหายากนอกของพิธีกรรมถูกปรับเปลี่ยนไปหลายอย่างตามสภาพสังคม ส่งผลต่อคุณค่าภายในที่ลดลงตามไปด้วย

ด้านปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของพิธีสามปีสี่รวงข้าว หากพิจารณาจากเกณฑ์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแล้ว สามารถจำแนกได้เป็น 3 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัจจัยภายในบุคคล ได้แก่ ความเชื่อ/ความศรัทธาและความรู้ 2) ปัจจัยภายในชุมชน

ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชนและการสื่อสารภายในชุมชน และ 3) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การศึกษาสมัยใหม่ เทคโนโลยีสมัยใหม่ หน่วยงานภาครัฐและการสื่อสารภายนอกชุมชน

ด้านบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมสามปีสี่รวงข้าวมีทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคก่อน พ.ศ. 2539 ยุคพ.ศ. 2539-2544 และยุคพ.ศ. 2545-ปัจจุบัน ทั้งนี้ในแต่ละยุคพิธีสามปีสี่รวงข้าวได้ทำหน้าที่ต่อระดับปัจเจกชนที่เหมือนกัน ได้แก่ หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี หน้าที่ในการสร้างความสามัคคีและหน้าที่ในการสร้างความกตัญญูรู้คุณ แต่อย่างไรก็ตามด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้คุณค่าต่าง ๆ ดังกล่าวในแต่ละยุคมีความเข้มข้นลดลง สำหรับบทบาทหน้าที่ของพิธีสามปีสี่รวงข้าวต่อระดับชุมชนของแต่ละยุคที่เหมือนกัน ได้แก่ หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี หน้าที่ในการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่ในการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงาม หน้าที่ในการสร้างความทรงจำร่วมกัน ทดสอบพลังชุมชน เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัย เป็นคลังความรู้ชุมชน และเป็นการรักษาสื่อพื้นบ้านแขนงอื่นไว้ อย่างไรก็ตามในยุคพ.ศ. 2539-2544 มีหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่คือ หน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ หน้าที่ในการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก และดึงคนกลับสู่ท้องถิ่น และในยุคพ.ศ. 2545-ปัจจุบันก็มีบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่คือ เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้เข้ามาชมและเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทลื้อด้วย

กระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของพิธีสามปีสี่รวงข้าวและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในกระบวนการผลิตซ้ำฯ ในยุคก่อน พ.ศ. 2539 นั้นใช้รูปแบบการสื่อสารแบบปากต่อปากในการถ่ายทอดข้อมูลชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งในยุคนี้ยังขาดการสื่อสารแบบที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ที่ทำการถ่ายทอดข้อมูลเหล่านี้มักจะเป็นผู้นำชุมชน ส่วนผู้รับสารก็ได้แก่สมาชิกในชุมชน ในยุคพ.ศ. 2539-2544 รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของผู้นำชุมชนยังคงเป็นการเล่าแบบปากต่อปาก และขาดการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นเดียวกับยุคแรก ทำให้ เนื้อหาและรูปแบบของพิธีกรรมสืบทอดมาไม่ครบถ้วน ทำให้ผู้รับสารเริ่มขาดความรู้ในพิธีกรรมฯ และในยุคพ.ศ. 2545-ปัจจุบัน ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในพิธีกรรมยังคงเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน และรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ยังคงเป็นการเล่าแบบปากต่อปากแต่เริ่มมีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยบันทึกข้อมูลไว้บ้าง ทั้งนี้เนื่องจากผลกระทบจากการสื่อสารแบบปากต่อปากยุคก่อนๆ ส่งผลทำให้ผู้รับสารในยุคนี้มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมฯ น้อยมาก และตระหนักถึงคุณค่าของพิธีกรรมน้อยลง และจะยิ่งส่งผลต่อการสืบทอดพิธีกรรมฯ ในรูปแบบที่ไม่ครบถ้วน สมบูรณ์ต่อไปในอนาคต